

МАРОЧКІН О. І.,

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінального процесу
та оперативно-розшукової діяльності
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 343.1(477)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ВІДОМОСТЕЙ, ЩО СТАНОВЛЯТЬ АДВОКАТСЬКУ ТАЄМНИЦЮ, У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Статтю присвячено забезпеченню безпеки відомостей, отриманих адвокатом під час досудового розслідування, що становлять його професійну таємницю. Досліджується безпека конфіденційної інформації про осіб, яка становить адвокатську таємницю. Зазначені питання розглядаються з урахуванням положень вітчизняного та зарубіжного кримінального процесуального законодавства, а також міжнародно-правових документів.

Ключові слова: адвокатська таємниця, кримінальне провадження, недоторканність приватного життя, персональні дані, безпека відомостей.

Статья посвящена обеспечению безопасности сведений, собранных адвокатом во время досудебного расследования, составляющих его профессиональную тайну. Исследуется безопасность конфиденциальной информации о лицах, составляющей адвокатскую тайну. Указанные вопросы рассматриваются с учетом положений отечественного и зарубежного уголовного процессуального законодательства, а также международно-правовых документов.

Ключевые слова: адвокатская тайна, уголовное производство, неприкосновенность частной жизни, персональные данные, безопасность сведений.

The article is devoted to the safety of information obtained by lawyer during the preliminary investigation that make it professional secrecy. The security of confidential information about individuals which is confidentiality is researching. These issues are considered subject to domestic and foreign criminal procedural law and international legal documents.

Key words: attorney secret, criminal proceedings, privacy, personal information, safety of the information.

Вступ. Суттєве розширення та збагачення повноважень сторони захисту щодо збирання доказів у кримінальному провадженні актуалізує питання збереження інформації про фізичних осіб, які тим чи іншим чином залучені або можуть бути залучені до кримінального судочинства. З огляду на це потребують дослідження питання забезпечення адвокатської таємниці й прав осіб, персональні дані яких збираються та акумулюються захисником під час досудового розслідування. Важливим аспектам загальних засад захисту персональних даних фізичних осіб присвячено праці І.Л. Бачило, Г.В. Виноградової, О.О. Городова, В.О. Копилова, Б.А. Кормича, А.І. Марущака, В.С. Сідака, В.С. Цимбалюка, О.Б. Червякової та інших учених. Сутність адвокатської таємниці висвітлювалася такими науковцями, як С.Л. Арія, М.Ю. Борщевський, Т.В. Варфоломєєва, Т.Б. Вільчик, С.М. Логінова, І.Л. Петрухін, Ю.С. Пилипенко й інші. Утім зазначеними вченими досліджувалися лише обов'язки



захисника стосовно збереження конфіденційних відомостей клієнта (підозрюваного, обвинуваченого). Щодо обов'язку захисника забезпечити таємницю інформації стосовно інших осіб, тим чи іншим чином залучених до кримінального провадження, питання не розглядалися.

Постановка завдання. Мета статті полягає в дослідженні питань забезпечення безпеки конфіденційної інформації про осіб, яка становить адвокатську таємницю, у кримінальному провадженні шляхом аналізу вітчизняного та зарубіжного законодавства, а також міжнародно-правових документів.

Результати дослідження. Кожна людина має право на захист від втручання в її особисте життя, яке розглядається як недоторканність її середовища. Ідеться про недоторканність приватного життя, засади якої сформульовані в таких важливих міжнародних документах, як Загальна декларація прав людини (ст. 12), Пакт про громадянські та політичні права (ст. 17), Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (ст. 8), Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (ст. 4) тощо. Зі ст. 32 Конституції України випливає, що право на захист від втручання в особисте життя гарантується конституційними нормами, а також нормами міжнародного права. Мова йде, зокрема, про право на збереження в таємниці певної інформації про особу – персональних даних, під якими, відповідно до ст. 2 Закону України «Про захист персональних даних» [1] і рішення Конституційного Суду України від 30.10.1997 у справі громадянина К. Устименка, розуміють сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована. Основними персональними даними є такі: національність, освіта, сімейний стан, релігійність, стан здоров'я, адреса, дата й місце народження [2]. За правовим режимом така інформація є конфіденційною, через що доступ сторонніх осіб до неї має бути максимально обмеженим, а її використання можливе лише для встановленої законом мети в інтересах національної безпеки, економічного добробуту і прав людини.

У кримінальному провадженні ці питання регулюються Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України). Однією із засад кримінального провадження є невтручання у приватне життя. Так, ст. 15 КПК України як гарантії невтручання у приватне (особисте й сімейне) життя 1) забороняє збирання, зберігання, використання та поширення інформації про приватне життя особи без її згоди крім випадків, передбачених КПК України; 2) дозволяє використовувати таку інформацію, отриману в порядку, передбаченому КПК України, не інакше як для виконання завдань кримінального провадження; 3) зобов'язує кожного, кому наданий доступ до інформації про приватне життя, запобігати розголошенню такої інформації.

Матеріали кримінального провадження містять усі дані, що всебічно та повно характеризують підозрюваного (обвинуваченого) як особистість, а іншою мірою – потерпілого й інших учасників кримінального провадження. Отже, ідеться про випадки виключення із загального принципу недоторканності приватного життя особи, коли суспільні інтереси вимагають вторгнення держави в таємницю особистого життя в установлених законом межах з метою протидії кримінальним правопорушенням. Як відомо, інформація, яка збирається слідчим та іншими учасниками кримінального провадження під час досудового розслідування, у підсумку слугує виконанню завдань кримінального провадження.

У сфері кримінального судочинства насамперед таємниця приватного життя стає відомою серед інших учасників кримінального провадження також і захиснику. Так, відповідно до ч. 1 ст. 47 КПК України, він зобов'язаний використовувати таку інформацію як засіб захисту з метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого та з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність такої особи.

Суттєве розширення повноважень сторони захисту щодо збирання доказів як новела КПК України актуалізує питання збереження інформації про фізичних осіб (персональних даних), які тим чи іншим чином залучені або можуть бути залучені до кримінального судочинства. Так, захисник може отримати доступ до персональних даних під час досудового розслідування шляхом: 1) безпосередніх ініціативних дій (витребування й отримання від



органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок); 2) звернення з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів; 3) ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій; 4) особистої участі як захисника у проведенні допиту й інших процесуальних дій.

Відомості, отримані захисником під час участі в кримінальному провадженні, становлять адвокатську таємницю як різновид професійної таємниці, яка має статус конфіденційної інформації. Так, на думку І.Л. Петрухіна, таку інформацію становлять: 1) сам факт звернення особи за наданням юридичної допомоги й мотиви, які спонукали його до такого звернення; 2) відомості про злочин, його учасників, наслідки, дані про приватне життя, які повідомляються підозрюваному, обвинуваченому захиснику або потерпілому, цивільним позивачем, цивільним відповідачем представнику, якщо немає згоди зацікавленої особи на їх розголошення під час досудового слідства та в суді; 3) ті самі відомості, повідомлені родичами підозрюваного, обвинуваченого (іншого учасника процесу) та іншими близькими особами, а також особами, з якими адвокат спілкувався до заявлення клопотання про їх допити як свідків; 4) відомості про приватне життя особи, інтереси якої ним представляються, зокрема, отримані з матеріалів кримінального провадження під час ознайомлення з ними; 5) відомості, що містяться в листуванні між ним і довірительом, а також в адвокатських досях. Зміст адвокатської таємниці має бути визначений законом [3, с. 145]. Так, відповідно до ст. 22 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [4], адвокатською таємницею є будь-яка інформація, що стала відомою адвокату, його помічнику (стажисту), особі, яка перебуває у трудових відносинах із адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт звертався до адвоката, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи й відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності.

Інформація, зібрана захисником у кримінальному провадженні, з огляду на засаду невтручання у приватне життя (ст. 15 КПК України) зобов'язує його вживати заходів щодо запобігання її розголошенню. Згідно із Загальним кодексом правил для адвокатів країн Європейського співтовариства, адвокати є хранителями конфіденційної інформації, тому збереження адвокатської таємниці є необхідною передумовою довіри до адвоката з боку клієнта. Адвокат зобов'язаний без обмеження в часі зберігати в таємниці відомості, одержані ним від клієнта в процесі надання юридичної допомоги, і вимагати дотримання конфіденційності від своїх помічників і від будь-яких третіх осіб, які спільно з адвокатом беруть участь у наданні юридичної допомоги [5].

Хартія основоположних принципів діяльності європейських адвокатів наголошує на подвійному характері принципу адвокатської таємниці: дотримання конфіденційності інформації є не лише правом, а й обов'язком адвоката, водночас основним правом клієнта як людини. Таку позицію висловив ЄСПЛ у справі «Колесніченко проти Російської Федерації» [6].

У Рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи «Про свободу професійної діяльності адвокатів» від 25.10.2000 зазначено, що потрібно вдаватися до всіх необхідних дій, спрямованих на належне забезпечення конфіденційного характеру взаємин між адвокатом і його клієнтом, адвокати мають дотримуватися професійної таємниці відповідно до національного законодавства, внутрішніх нормативних актів і професійних стандартів. Будь-які винятки із цього принципу можуть дозволятися лише відповідно до засад верховенства права [7].

Разом із тим КПК України суттєво обмежує права осіб, персональні дані яких зібрано адвокатом під час досудового розслідування і становлять конфіденційну інформацію. Так, відповідно до ч. 3 ст. 47 КПК України, захисник не має права розголошувати адвокатську або іншу охоронювану законом таємницю без згоди лише підозрюваного (обвинуваченого). Аналогічні положення містяться в ст. 48 КПК Литовської Республіки [8], ст. 47 КПК Естонії [9], ст. 70 КПК Республіки Казахстан [10] тощо. Виникає питання: як бути з персональними даними, зібраними щодо інших осіб (потерпілого, свідків тощо), які не передбачається ви-



користувати як докази в судовому провадженні? Адже, виходячи з того що термін зберігання такої інформації зумовлений метою її збирання, вона (інформація) підлягає знищенню як надлишкова, що охоплюється поняттям «захист інформації». Вочевидь, чинне правове регулювання адвокатської таємниці не відповідає сьгоднішнім викликам і вимагає вдосконалення з огляду на забезпечення захисних механізмів правового режиму її дотримання. Мова йде насамперед про змістове наповнення положень Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» з урахуванням новел Закону України «Про захист персональних даних», а також міжнародно-правових документів. Уважаємо, що сутність адвокатської таємниці в кримінальному судочинстві має подвійний характер: зміст його спілкування з клієнтом (підозрюваним, обвинуваченим тощо) є приватним інтересом; інформація, отримана за адвокатськими запитами, має публічний характер. Збираючи таку інформацію доказового характеру, адвокат діє як особа *ex-officio*, офіційно.

У такому разі виникає питання: як саме та за яких умов мають бути забезпечені права суб'єктів персональних даних, передбачені ст. 8 Закону України «Про захист персональних даних», зокрема право на таке: інформацію про третіх осіб, яким передаються персональні дані; доступ до своїх персональних даних, їх зміну або знищення; захист від надання відомостей, що є недостовірними чи ганьблять честь, гідність і ділову репутацію фізичної особи тощо. До того ж законодавством не встановлені і строки зберігання інформації приватного характеру, яка міститься в адвокатському досьє. Натомість, відповідно до ч. 2 ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», інформація або документи можуть утратити статус адвокатської таємниці за письмовою заявою клієнта. При цьому інформація або документи, що отримані від третіх осіб і містять відомості про них, можуть поширюватися з урахуванням вимог законодавства про захист персональних даних.

Як правило, відомості особистого характеру (персональні дані) у процесі збирання та зберігання захисником піддаються автоматизованій обробці. Питання захисту осіб стосовно автоматизованої обробки відомостей особистого характеру врегульовані відповідною Конвенцією (1981 р., ратифікована Законом України від 06.07.2010). Зазначена Конвенція передбачає певні вимоги щодо якості даних особистого характеру, які піддаються автоматизованій обробці, а саме: а) отримуються й обробляються сумлінно та законно; б) зберігаються для визначених і законних цілей, не використовуються у спосіб, не сумісний із цими цілями; в) мають бути адекватними, відповідними й ненадмірними з погляду цілей, заради яких вони зберігаються; г) мають бути точними та в разі необхідності поновлюватися; д) зберігаються у форматі, який дає змогу ідентифікувати суб'єктів даних не довше, ніж це необхідно для мети, заради якої такі дані зберігаються (ст. ст. 6, 8). Винятки із цих положень мають бути встановлені національним законодавством. Утім законодавство України в цій царині має переважно декларативний характер, а правила поведіння з такими даними закріплюються на рівні корпоративних правил.

Ст. 6 Закону України «Про захист персональних даних» визначає, що склад і зміст персональних даних, які зберігаються, мають бути відповідними, адекватними й ненадмірними стосовно визначеної мети їх обробки; обробка персональних даних здійснюється в порядку, установленому законодавством. Саме відсутність законодавства в цій царині стосовно адвокатської таємниці суттєво обмежує права осіб, залучених до кримінального провадження. Тож з огляду на викладене актуальним залишається питання вдосконалення законодавчих механізмів забезпечення безпеки відомостей, що збираються захисником у кримінальному провадженні.

Висновки. Аналіз чинного законодавства України та міжнародно-правових документів у частині збереження конфіденційності відомостей, які становлять адвокатську таємницю, дає змогу дійти висновку про відсутність у вітчизняному законодавстві низки нормативно врегульованих питань щодо забезпечення безпеки відомостей про осіб, залучених до кримінального провадження. Зокрема, потребують узгодження положення КПК України із Законом України «Про захист персональних даних» у частині можливості застосування останнього стосовно забезпечення невтручання у приватне життя осіб.



Список використаних джерел:

1. ВВР. – 2010. – № 34. – Ст. 481.
2. ОВУ. – 1997. – № 46. – С. 126.
3. Петрухин И.Л. Личные тайны (человек и власть) : [монография] / И.Л. Петрухин. – М. : Ин-т гос-ва и права РАН, 1998. – 232 с.
4. ВВР. – 2013. – № 27. – Ст. 282.
5. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського співтовариства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_343.
6. Рішення ЄСПЛ у справі Колесніченко проти Російської Федерації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.lawmix.ru/vas/64704/>.
7. Про свободу професійної діяльності адвокатів : Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи від 25.10.2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/6b6c1e2e6ad3e2fcc225745c0034f4cc/7442a47eb0b374b9c2257d8700495f8b/\\$FILE/Рекомендація_№_R_\(2000\)_21.doc](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/6b6c1e2e6ad3e2fcc225745c0034f4cc/7442a47eb0b374b9c2257d8700495f8b/$FILE/Рекомендація_№_R_(2000)_21.doc).
8. Кримінально-процесуальний кодекс Литовської Республіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://pravo.org.ua/files/_\(2\).pdf](http://pravo.org.ua/files/_(2).pdf).
9. Уголовно-процессуальный кодекс Эстонской Республики [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/%D0%A3%D0%93%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%92%D0%9D%D0%9E-%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%A6%D0%95%D0%A1%D0%A1%D0%A3%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%AB%D0%99%20%D0%9A%D0%9E%D0%94%D0%95%D0%9A%D0%A1_01.05.2015.pdf.
10. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575852#pos=1;-213.

